Philosophia Thomistica

secundum

P. Antonium Goudin.

—

1. Logica minor

Omnis humana cognitio tribus mentis operationibus omnino continetur: apprehensione, judicio, discursu.

Apprehensio est actus mentis quo res percipiuntur, nihil de illis affirmando aut negando, sed eas propriis ideis exprimendo quae termini dicuntur.

Judicium est actus mentis quo unum de alio affirmatur aut negatur, quae affirmatio aut negatio propositione exprimitur.

Discursus est actus mentis, quo ex uno judicio aliud cum eo connexum elicitur, quae illatio argumentatio vocatur.

Methodus mixta quaedam est mentis operatio ex apprehensione et judicio.

I. De apprehensione et terminis

A. De termino — 1. Quid sit terminus?

Terminus est signum rei, simplici apprehensione perceptae.

Signum: quod potentiae cognoscitivae aliud a se repraesentat.

Haec repraesentatio vel fit per modum similitudinis (ut imago) vel per modum indicationis, in quantum ex uno cognito, licet dissimili, ducimur in alterius

cognitionem, propter utriusque connexionem (ut ex fumo cognoscimus ignem). Hinc duplex signum formale et instrumentale

Signum formale est ipsa rei similitudo (in quibus res percipitur)

Signum instrumentale: id quod praeter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire (ex quibus res percipitur)

Signum instrumentale est aut naturale aut arbitrarium.

Signum instrumentale naturale: quod aliud a se repraesentat ex naturali connexione.

Signum instrumentale arbitrarium: quod aliud a se repraesentat ex usu et instituto hominum cum eo connexum.

Terminus est mentalis, vocalis, scriptus

Terminus mentalis est signum formale rei mente perceptae. Dicitur etiam: species intelligibilis, idea, ratio rerum, notio, conceptus, notitia; diversus est a phantasmate, ideo dicitur „mente perceptae"

Quomodo mens humana res percipit?

Objecta externa primum sensus externos percellunt, haec impressio a sensu externo ad phantasiam progrediens in ea rerum simulacra perfectiora excitat (phantasmata), quae in ea collecta diu manent, etiam remotis objectis et cessante sensus externi functione; horum ope res sensu perceptas, licet absentes, nobis repraesentamus, sonos, odores, figuras, colores, lineamenta eaque quasi coram posita imaginatione percipimus. Mens illis motibus imaginationis provocata ob ejus cum corpore unionem, rebus imaginatione repraesentatis attendit; atque eas suo modo percipit per similitudines longe nobiliores, quas ex illis simulacris elicit, juxta Peripatheticos; vel quibus ab initio sibi infusis attendere incipit, ut censent Platonici. Verum quia mens altiore latioreque, quam sensus, luce pollet, in ipsis sensibilibus imaginatione perceptis, longe plura quam illa percipit eaque propriis notitiis distinguit.

Terminus vocalis: vox ad placitum significativa termini mentalis

Terminus scriptus: signum termini vocalis scriptura exaratum.

2. De divisione terminorum.

Ex parte rei significantis dividuntur termini in
1°: mentales, vocales, scripti;
2°, complexi, incomplexi.

Terminus complexus duo una voce comprehendit, ex. gr. poeta hominem et artem poeticam; terminus incomplexus unum quid exprimit (albedo).

Ex parte rei significatae dividuntur termini in

1° positivi et negativi (caecitas, nihil)
Quidam termini sunt positivi voce, negativi sensu, et contra.

2° termini primae intentionis et secundae intentionis.

Terminus primae intentionis significat rem secundum statum, quem habet in se ipsa: homo, leo.

Terminus secundae intentionis significat rem secundum statum ei ab intellectu attributum: genus, species. Dicuntur etiam termini secundae considerationis

3° termini singulares et communes.

Terminus singularis de uno tantum dicitur, communis plura significat: populus, animal.

Terminus communis est vel collectivus qui plura conjunctim solum significat, ut civitas; vel distributivus qui ita plura significat, ut de singulis dici possit.

Terminus communis distributivus potest esse:

univocus, in pluribus rationem simpliciter unam significans, ut homo;

aequivocus, in pluribus rationes omnino diversas significans, ut canis;

analogus, qui rationes significat simpliciter diversas, proportione tamen quadam similes

III ~~Ex par~~ modo significandi dividuntur termini in

categorematicos qui per se aliquid significant; syncategorematicos qui per se nihil, tantum alteri juncti aliquid significant, ut omnis, nullus; mixti qui utrumque significandi modum continent, ut nemo, nihil.

Terminus categorematicus potest esse abstractus qui formam ab omni subjecto praecisam significat;
concretus qui formam cum subjecto sig.

Terminus concretus potest esse
absolutus s. substantivus qui rem significat ut per se stantem;
adjectivus s. connotativus qui rem significat ut alteri adjectitiam.

IV Ex comparatione ad alios dividuntur termini in

1° praedicatum, qui de alio dicitur
subjectum de quo alius terminus dicitur.

2° antecedentem ex quo alius sequitur;
consequentem qui ex alio sequitur;
reciprocos qui se mutuo inferunt (homo – rationalis)

3° transcendentalem cujus significatum intime includitur in omnibus differentiis significatorum aliorum terminorum: ens, res, aliquid, unum, verum, bonum.
categoricum qui significat aliquod genus rei aliis generibus non permixtum: homo, lapis.

3. De proprietatibus terminorum

quas in propositione suscipiunt

1° suppositio: positio termini pro aliquo, de quo verificatur. Potest esse

a) materialis: positio termini loco sui ipsius. Ex. Homo est vox; amo est verbum.

b) formalis: positio termini loco sui significati. Ex. Homo est discursivus.

b) simplex: positio termini loco sui immediate significati (Homo ē species)
realis (personalis, absoluta): positio termini loco significati tam mediati quam immediati (Homo ē vivens)

c) collectiva: positio termini pro significatis conjunctim sumptis.

distributiva: positio termini communis pro omnibus et singulis significatis, quae denuo erit aut

completa si descendit ad singula individua (pro singulis generum), aut

incompleta, si terminus generins sumitur pro singulis speciebus sub genere contentis, at non pro singulis earum individuis (pro generibus singulorum). Ex. Omne animal fuit in arca Noe – compl. autem est: animal ē sensitivum.

disjunctiva ~~~~: positio termini communis pro aliquib9 tantū significatis. Ex: aliquis homo ē alb9 – quae erit aut

confusa: acceptio termini pro significato, quod determinari nequit

determinata: acceptio termini pro aliquib9 determinatis significatis.

2°. Ampliatio: extensio termini a minore ad majorem significationem. Ex. Justi in perpetuum vivent.

3°. Restrictio: coarctatio termini a majori ad minorem significationē. Ex. Princeps credul9 ē crudelis.

4°. Alienatio: translatio termini a propria ad alienā significationē propter alteri9 termini additionē. Ex. Christus ē Sol justitiae.

5° Appellatio: applicatio uni9 termini supra aliū. Est autē vel

formalis, quando praedicatū cadit supra formale subjecti: Medic9 sanat –

Formale significatum subjecti: ipsa forma per terminū significata, materiale vero ē subjectū habens talē formā. In homine humanitas ē ejꝰ formale, ipsa autē persona ejꝰ materiale.

vel –
materialis quando praedicatū cadit supra materiale subjecti: Medicꝰ cantat.

4. De universalitate terminorum

Terminus universalis est, qui de pluribus univoce ac distributive dicitur. Ei opponitur
singularis qui de uno tantum dicitur,
particularis: ipse universalis signo particulari ad aliquam suæ significationis parte restrictꝰ. Ex. Aliquis homo.

Terminꝰ qui de plurībꝰ dicitur, vel ipsā rei essentiā significat, vel aliquod ejꝰ attributū. Si essentiā significat, vel totā comprehendit (= species) ut homo significat quidquid ad naturā ejꝰ pertinet; vel solū id exprimit, in quo convenit cū aliis naturis (= genꝰ), ut animal solū id exprimit, quod commune ē homini ē bruto; vel exprimit id solū, quo differt ab aliis naturis (= differentia), ut rationale exprimit id solū, quo differt homo a bruto. Si terminꝰ attributū essentiæ exprimat, vel illud necessario essentiæ convenit, ita ut ab ea disjungi nequeat (= propriū), ut risibile exprimit aliquid naturā hominis necessario consequens; vel ē attributū essentiæ nō consequens, sed ei casu adjunctū ē ab ea separabile (= accidens), ut doctꝰ ita homini attribuitur, ut ab eo tamen disjungi potuerit. –

Nota: prædicari in quid: prædicari per modū termini substantivi; homo ē animal;
prædicari in quale: prædicari per modū adjectivi, homo ē doctꝰ;
prædicari in quale quid: prædicari per modū adjectivi, sed aliquid tamen designantis, quod ad substantiā rei pertinet; homo ē rationalis.

Quinque sunt modi terminoꝝ universaliū:
1. Genus: terminꝰ universalis qui de plurībꝰ specie differentibꝰ prædicatur in quid incomplete. Ex. animal.
2. Species: term. univ. qui de plurībꝰ numero differentibꝰ prædicatur in quid complete. Ex. homo.
3. Differentia: term. univ. qui de plurībꝰ prædicatur in quale quid. Ex. rationale
4. Proprium: term. univ. qui de plurībꝰ prædicatur in quale necessario. Ex. risibile.
5. Accidens: term. univ. qui de plurībꝰ prædicatur in quale contingenter. Ex. niger, albꝰ.

5. De terminis praedicamentalibus

Praedicamenta s. Categoriae sunt quidam termini generici, sub quibus distincte omnes rerum species coordinari possunt.

Praedicamentum: series specierum sub uno supremo genere coordinatarum. Decem sunt:

a) substantia: ens per se subsistens

b) quantitas: accidens extensivum rei in partes; est

permanens, cujus partes sunt simul, ex. quantitas terrae;

successiva, cujus partes continua successione fluunt, ut quantitas temporis;

permanens est vel

continua, cujus partes connexae molem efficiunt; vel

discreta, cujus partes non uniuntur (haec dicitur etiam numerus)

c) relatio: accidens, cujus totum esse est ad aliud se habere. Ex. gr. paternitas nihil aliud est, quam respectus patris ad filium.

relatio unius puncti ad aliud abstracte est motus, physice est virtus s. qualitas.

d) qualitas: accidens dispositivum rei in se ipsa, ut sanitas disponit hominem ad bene se habendum. Distinguuntur quatuor species:

habitus et dispositio – determinantes substantiam, ut bene aut male se habeat. Ex. sanitas, error

potentia et impotentia – determinant ad operandum fortiter aut languide. Ex. visus in juvene et sene.

passio et patibilis qualitas: determinant substantiam secundum mutationem sensibilem. Ex. calor, frigus.

forma ē figura determinant partes quantitatis ad certū modū. Ex. rotunditas, quadratura.

e) actio: accidens, quo causa constituitur actu causans. Ex. urere, secare.

immanens quae nihil extra suū principiū producit. Ex. intelligere, videre;

transiens quae aliquid ad extra ponit, Ex. urere.

f) passio, accidens, quo subjectū constituitur aliquid a causa recipiens. Ex. uri.

g) ubi, accidens rei ex eo, quod sit in loco. Ex. esse Romae.

h) quando, accidens rei ex eo, quod sit in certo tempore. Ex. esse in hoc anno.

i) situs, accidens rei ex certa partiū ejꝯ dispositione. Ex. sedere, stare.

k) habitꝯ, accidens rei ex circūpositione corporis ea ornantis aut protegentis. Ex. esse togatū.

Postpraedicamenta vocantur quinq/ modi, qui considerantur in rebꝯ sub praedicamento positis atq͡ invicē comparatis

a) oppositio: repugnantia rei cum alia. Est:

contraria: repugnantia duar rer quae cū sint sub eodē genere, ab eodē subjecto se mutuo pellunt. Ex. calor ē frigꝯ.

relativa: repugnantia ex mutuo respectu proveniens. Repugnat ut quis sit idē pater ē filiꝯ.

privativa: repugnantia inter formā ē privationē, ut inter visū ē caecitate.

contradictoria: repugnantia inter ens et non ens, ut inter hominē ē non hominē.

b) prioritas qua aliquid aliud praecedit.
Est
durationis ut inter juventute ē senectute;
consequentiae cu unu infert aliud proindeq illud supponit, ut homo animal;
ordinis cu unu aliud praecedere exigit, ut certa sit dispositio - ut logica ceteras scientias;
dignitatis cu unu alio dignioq ē, ut rex subditis;
naturae cu unu naturaliter pendet ab alio, ut radiq a sole, unde sol natura prior ē radio, licet simul existant.

c) simultas opponitur prioritati, ideo tot modis ē, quot prioritas.

d) motq: transitq ab uno statu ad aliu
Sex genera:
generatio, transitq a non esse ad esse substantiale;
corruptio, tr. ab esse ad non esse;
augmentatio, tr. a minori ad majorē quantitatē;
diminutio, tr. a majori ad minorē quantitatē;
alteratio, tr. ab una ad alia qualitate;
latio, tr. ab uno ad aliu locu.

e) modi habendi quinq sunt:
per inhaesionē: ut homo habet scientia;
per modū continentis, ut doliu habet vinu;
per possessionē: ut homo habet agru;
per relationē: ut pater habet filiu;
per juxta positionē: ut homo habet veste.

B. De recta terminorum perceptione

1. De defectibus qui vitiant terminorum perceptionem ac de eorum remediis.

Perfecta terminorum perceptio debet esse <u>integra</u>, <u>clara</u>, <u>distincta</u>. Hinc tres defectus:

a) <u>diminutio perceptionis</u>, cum mens soli termino attendit, at rem eo designatam vix animadvertit – vel cum in termino rem multis partibus constantem significante, mens nostra ubi aliquam perceperit, ea contenta, rem se habere compertam confidit

b) <u>obscuritas</u> accidit vel ex parte termini, cujus obscura significatio est (Tertullianus Deum esse corpus asserit), vel ex parte rei significatae, cujus natura nos latet, licet perspicuum sit, eam tali termino designari.

c) <u>confusio</u> cum sub una idea confuse continentur plura, veluti implicata.

Defectui diminutae perceptionis medetur <u>attentio</u>, obscuritati medetur <u>definitio</u>, confusioni <u>divisio</u>, cujus quaedam species <u>abstractio</u> est, quae unam rationem ab aliis sejungit, ut attentius eam mens intueatur.

2. De modis sciendi, quibus adjuvatur terminorum perceptio, ac primum de definitione.

<u>Modus sciendi</u> sumi solet tripliciter:

1° pro omni eo quod juvat ad scientias acquirendas; hoc sensu <u>logica</u> modus sciendi dicitur, quia juvat ad alias scientias; item etiam methodus, quia disponit res, ut facilius sciri possint.

2° strictissime sumitur pro eo, quod scientiam proprie dictam nobis ingenerat: hoc sensu <u>demonstratio</u> sola est modus sciendi; quia scientia proprie est <u>cognitio per demonstrationem acquisita</u>.

3° media quadam via dicitur id, quod <u>rem ignotam</u> clarioribus terminis explicat.

Modus sciendi sic sumptus = oratio ignoti manifestativa. Oratio = brevis sermo duobus aut pluribus terminis comprehensus. Ignoti manifestativa = in qua aliquid ignotum iis terminis explicatur, ut jam mens nostra illud clarius possit percipere. Hujus tres sunt species: definitio, divisio, argumentatio.

De definitione nominis.

Definitio nominis: oratio explicans proprium nominis significatum:

"Significatio nominis accipienda est ab eo, quod communiter intendunt homines." Thom.

Definitio rei: oratio explicans naturam rei per terminum designatae. Est

Natura rei constituitur per genus et differentiam.

essentialis: quae rem explicat per principia ejus naturam constituentia;

descriptiva quae rem explicat per quaedam adjuncta.

Essentialis est

physica quae rem explicat per partes physicas, sc. materiam et formam. Ex. homo compositus ex corpore et anima rationali.

metaphysica quae rem explicat per partes metaphysicas (genus et diff.) Ex. homo est animal rationale.

Partes metaphysicae non re differunt, ut anima et corpus, sed sola mentis abstractione distinguuntur, qui distinctionis modus metaphysicae et logicae proprius est.

Descriptiva est

propria, quae rem explicat per suas proprietates. Ex. homo est animal politicum, scientiae capax

accidentalis, quae rem explicat per venia accidentia

causalis quae rem explicat per causas extrinsecas sc. finalem, exemplarem, effectivam. Homo est animal ad imaginem Dei factum propter beatitudinem.

Regulæ definitionis:

1° ut sit clarior definito;
2° ne sit superflua aut diminuta;
3° ut constet genere et differentia;
4° ut convertatur cum definito, s. ut de definitione dici possit, quidquid de re definita dicitur, et e contra

s. De divisione.

Divisio est oratio explicans rem per partes. Erit
actualis quæ totum dividit in partes, ex quibus actu constat, sive illæ partes sunt physicæ s. metaphysicæ s. integrantes.
potentialis quæ distribuit totum potentiale in partes, quas sub se continet s. quæ dividit universale in sua particularia; est.
univoca quando totum potentiale eodem modo convenit suis inferioribus. Ex: animal: terrestre, aquatile, amphibium.
analoga quando totum potentiale non convenit eodem modo suis inferioribus sed solum per quandam proportionem. Ex. caput: hominis, montis, libri.
accidentalis quæ vel subjectum dividit in sua accidentia vel accidens in sua subjecta vel accidens in accidentia. Ex: homo: albus, niger; album: nix, papyrus, lac; album: amarum, dulce.

Regulæ divisionis:

1° ut divisum sit majus qualibet parte dividente (Ex. mal. div. animal: rationale vel sensitivum)
2° ut totum divisum adæquetur membris dividentibus simul sumptis et membra dividentia toti. (Ex. mal. div. terra dividitur in Europam, Asiam, Africam)
3° ut membra dividentia se aliquo modo excludant (Ex. ~~Terra~~ div. in Europam, Galliam etc.)
4° ut sit brevis, quantum fieri potest.

4. De abstractione.

Abstractio ē distincta consideratio partis avulsæ a toto suo. Est triplex:

formæ a subjecto s. materia.

notionis universalis a particulari

attributi ab attributo, cui in subjecto junctu ē. Theologq distinguit in Deo: bonitate, simplicitate, unitate, infinitate, etc. Dici solet præcisio, estq. duplex:

objectiva, cū rationes mente perceptæ ita distinctæ sunt, ut una aliā in suo conceptu non includat;

formalis, cū una ratio aliā in suo conceptu includit. Sic bonitas divina includit immensitate, æternitate etc. Hæc præcisio dici solet per modū includentis ē inclusi, ē per modū expliciti ē impliciti.

II. De judicio et propositionibus.

Mens plures ideas seorsim perceptas ac suis terminis expressas invicem comparat, atque si idem sint, unam de alia affirmat; sin minus negat. Haec secunda mentis operatio judicium dicitur, cujus objectum est propositio.

1. Quid sit propositio (ubi de oratione, nomine et verbo)

Propositio: oratio enunciativa unius de alio. Constat saltem duobus terminis ac copula illos conjungente. Subjectum: de quo aliquid enuntiatur; praedicatum: terminus qui de alio enuntiatur. Copula, quae utrumque conjungat.

2. De variis propositionum divisionibus.

De divisione propositionis secundum se spectatae.

In propositione secundum se spectata quatuor sunt: materia, forma, quantitas, qualitas.

Ratione materiae, circa quam versatur, propositio est:

- necessaria, cujus praedicatum ita convenit subjecto, ut ei convenire non possit. Ex. Deus est aeternus.
- contingens, cujus praedicatum ita convenit subjecto, ut possit non convenire. Ex. Petrus loquitur.
- possibilis, cujus praedicatum potest convenire subjecto, etsi non conveniat. Ex. Omnes gallinae sunt albae.
- impossibilis, cujus praedicatum subjecto repugnat. Ex. Justitia est iniquitas.

Ratione formae propositio est

- affirmativa quae asserit unum de alio;
- negativa quae negat.

Ratione quantitatis propositio est

- universalis cujus subjectum afficitur signo universali.

particularis cujus subjectum afficitur signo particulari;
singularis, cujus subjectum aut singulare est, aut affectum signo singulari;
indefinita, cujus subjectum nullo afficitur signo.

Ratione alicujus adjuncti propositio est
simplex (categorica) quae constat uno praedicato, subjecto et copula
de primo adjacente si una voce continetur – curro.
de secundo adjacente si verbum includat praedicatum Solum – Ildam peccavit.
de tertio adjacente, si subject. praed. et copul. distinctis vocibus exprimantur – Sol est lucidus.
composita (hypothetica) quae pluribus simplicibus aliqua particula unitis constat. Est aut
conditionalis cum simplices propositiones uniuntur particula si;
causalis quae duas simplices unit causali particula: quia, eo quod, quoniam.
copulativa quae plures simplices jungit particula et;
disjunctiva quae simplices unit particula vel, aut.
discretiva quae unit duas simplices particula discretiva, sed, tamen.
exponibilis quae voce simplex videtur, quum rei ipsa sit composita, ideoque per compositam explicatur, quae dicitur ejus respectu exponens. Pro distinguuntur:
exclusiva, cui miscetur particula exclusiva tantum, solum. Ex. virtus tantum laudanda est
exceptiva quae afficitur exceptivis particulis praeter, nisi:–

comparativa quæ particula comparativa s. expressa s. implicita afficitur.

reduplicativa cujus subjectum particula reduplicante afficitur, quatenus in quantum, ut, secundum quod.

absoluta simpliciter enuntiat prædicatum de subjecto;

modalis exprimit modum, quo prædicatum connectitur cum subjecto. Modi sunt quatuor, ut supra dictum ē: necessario, contingenter, possibiliter, impossibiliter. Hi modi exprimi possunt vel nomine et dicuntur esse sensus compositi, conjungit enim subjectum, ut jacet, cum prædicato; Ex. possibile ē justum esse malum — vel adverbio et dicuntur esse sensus divisi. Ex. Justus est possibiliter injustus.

3. De proprietatibus propositionis.

Oppositio: affirmatio ē negatio ejusdem de eodem

Potē esse:

contradictoria: repugnantia inter duas propositiones, quarum una ē universalis, ē altera particularis, vel utraque singularis; una affirmativa ē altera negativa.

Regula pro contradictoriis: nunquam possunt esse simul veræ aut simul falsæ.

contraria: repugnantia inter duas propositiones universales, quarum una ē affirmativa ē altera negativa.

Regula pro contrariis: nunquam possunt esse simul veræ, bene tamen simul falsæ.

subcontraria: repugnantia inter duas propositiones particulares, quarum una affirmat, altera negat

Regula: nunquam possunt esse simul falsæ, bene tamen simul veræ.

Aequipollentia: eadem vis idemque sensus duarum propositionum, ex aequivalentia signorum proveniens. Ex. non omnis homo ē justus = aliquis homo non ē justus.

Sicut quaelibet propositio habet aliquā sibi opposita, ita ē aequipollentē: si cui addatur particula negativā, propositio fit aequivalens suae oppositae. Tres sunt regulae aequipollentiae:

1. <u>Propositio contradictoria</u>, si ei praeponatur negatio, redditur aequivalens suae contradictoriae: non aliquis homo ē justus = nullus homo ē justus.
2. <u>Propositio contraria</u> si ei postponatur negatio, redditur aequivalens suae contrariae: nullus homo non disputat = omnis homo disputat.
3. <u>Propositio subalterna</u> si ei praeponas ē postponas particulā negativā, aequivalebit alteri subalternae: non aliquis homo non disputat = omnis homo disputat.

Vers: mem:
prae contradic: post contra: prae postq; subalter:

<u>Conversio</u> ē inversio propositionis, ita ut retenta <u>veritate</u>, ex praedicato fiat subjectū et ex subjecto fiat praedicatū. Ex: aliquis homo ē niger = aliquod nigrū ē homo. Pō esse

<u>simplex</u>: mutatio praedicati in subjectū servata eadē quantitate, i.e. ~~aut~~ universalitate aut particularitate Ex. aliquis homo ē justus = aliquis justus ē homo

<u>per accidens</u>: mutatio praedicati in subjectū variata quantitate (ut ex universali fiat propositio particularis: Ex: omnis homo ē animal – aliquod ~~homo~~ animal ē ~~animal~~ homo.

<u>per contrapositionē</u>: mutatio praedicati in subjectū, mutatis terminis finitis in infinitos. (Terminus infinitus, qui afficitur particula negativa, ut non homo). Ex: Omnis homo ē animal = omne non animal ē non homo.

Regulae: convertuntur

<u>simpliciter</u> prop. univ. neg. ē partic. affir.:
nullus homo ē angelus = nullus angelus ē homo.
aliquis homo ē justus = aliquis justus ē homo.

<u>per accidens</u>: prop. univ. aff. (univ. neg. pō)
omnis homo ē animal = aliquod animal ē homo.
(nullus homo ē lapis = aliquis lapis non ē homo)

<u>per contrapositionē</u>: prop: partic. neg. (univ. aff. pō)
aliquis homo non ē justus = aliquid non justum ē homo
(omnis homo ē animal = omne non animal ē non homo)

Vers. mem:

4. De recto propositionū judicio.

Sex regulæ ad rectū propositionū judiciū observandæ:

a. Cū de propositione judicandū ē, ante omnia termini, quibꝰ constat, attente considerandi sunt; si obscuri ē ambigui, definiendi; si confusi ac variis partibꝰ cōpositi, distinguendi.

b. Perceptis terminis, si in idea subjecti prædicatū evidenter contineatur, de illo constanter affirmandū ē; si vero ei manifeste repugnet, constanter negandū.

Connexio inter propositionis terminos omnino necessaria ē, cū prædicatū ē de essentia subjecti (ut si sit ejꝰ genꝰ aut differentia aut modꝰ inclusꝰ in genere vel differentia – sic in idea hominis continetur necessario animalitas, vita, corporeitas etc.)

Connexio vero solū necessaria secundū communē naturæ cursū ē, cū prædicatū non ē quidē de essentia subjecti, cū naturali tamen ejꝰ conditione connectitur (sic in principiis hominis clare perceptis continetur, ut sit mortalis, duobꝰ oculis, membꝰ constet etc.)

Connexio demū necessaria solū ut in plurībꝰ ē cū subjectū ex naturali quadā propensione ferri solet ad prædicatū, quo tamen aliquando etiā secundū ordinariū naturæ cursū deficit (sic omnis mater amat filios, mulieres sunt loquaces etc.)

Hinc tres gradꝰ certitudinis distinguuntur:

metaphysica cū impossibile omninō ē subjectū esse aut concipi sine prædicato – qua certitudine prædītæ propositiones dicuntur prima principia.

physica cū prædicatū secundū naturæ cursū non pō nō convenire aut repugnare subjecto.

moralis cū si communiter prædicatū convenit subjecto, ac pō tamen aliquando nō convenire.

c. Si perceptis terminis, inter eos nexꝰ aut pugna euidenter nō percipitur, cohibendꝰ ē assensꝰ; donec ea cōnexio aut repugnantia nobis aliunde innotescat · quod tribꝰ modis fieri pō:

ratione, cū ex aliis jā notis deducitur per discursū; unde

d. Omnis propositio ex terminis nō euidens, si sequatur euidenter ex aliis euidenter notis, ē ipsa quoq certa ē euidens judicanda ē, uero enī nō cōnectitur nisi uerū. At si sequatur solū ex probabilibꝰ ē ipsa solū probabilis censenda ē.

experientia, cū sensuū testimonio confirmatur, unde

e. Quae sensibꝰ secundū naturā recte dispositis clare, uniformiter ac distincte percipiuntur, certa judicari debent.

auctoritate, cū ab iis, qui eā norunt et veraces sunt, affirmatur. Unde

f. Quod nobis constat testimonio aliorꝰ, qui nec falli pō nec fallere, magis certū judicari debet, quā si nobis in se foret euidens: etiā si id nos omnino superet, imo iis, quae nobis nota sunt, uideatur aduersari. Quod uero cōstat testimonio eoꝝ qui quidē falli possunt ē fallere, attamen quos in eo facto nec falli nec fallere aliunde certa ē, id itidē certa judicari debet, sed juxta mensurā hujꝰ prioris certitudinis.

III. De discursu et argumentatione.

Tertia mentis operatio est discursus, quo ex uno aut pluribus judiciis jam notis, aliud ignotum cum iis connexum inferimus. Pars illata consequens, ex qua haec infertur, antecedens; oratio vero, in qua id fit, argumentatio dicitur.

1. Quid et quotuplex sit argumentatio in genere et quae ejus regulae?

Argumentatio: oratio in qua unum ex alio infertur. Distinguuntur tres species:

exemplum: argumentatio in qua ex simili simile infertur; ut: vinum et ebrietas perdiderunt Alexandrum, ergo et te perdent, si illis indulgeas — quod argumenti genus praecipue valet in moralibus et apud plebem (Christus eo maxime utitur)

inductio: argumentatio, in qua ex particularibus sufficienter enumeratis universale colligitur

syllogismus: argumentatio, in qua ex universali particulare in eo contentum infertur. Nititur his principiis: quod dicitur de omni, dicitur de quolibet sub eo contento — et quod negatur de omni, negatur de quolibet sub eo contento

- Enthymema: syllogismus altera praemissarum mutilus.
- Sorites: syllogismus coacervatus, in quo sc. ex pluribus propositionibus gradatim positis devenitur tandem ad conclusionem.
- Epicherema: syllogismus, cujus major et minor alias propositiones ipsas probantes continet.
- Dilemma: syllogismus in quo praemissae disjunctivae utraque pars subsumitur, atque ad propositum concludendum adhibetur.

Regulæ argumentationis tres sunt:
1° ex vero nullo modo sequit^r falsū
2° ex falso aliquando sequit^r id, quod aliunde ē verū.
3° antecedens debet esse notio consequente.

2. De Syllogismo.

Syllogismq ē argumentatio in qua duo extremi termini propositionis affirmative aut negative comparantur cū uno tertio, ut inde concludatr eoq cōparatio inter se, seu affirmativa s. negativa.

Arist: oratio, in qua quibqdā positis, necesse ē aliquid sequi ex eo, quod hæc sint posita. (Anal. I, 1)

Omnis syllogismi certitudo continet^r his duobq princīpiis: quæ sunt idē eidē, sunt idē inter se - quoq unū ē idē cū aliquo tertio, aliud vero nō ē idē, ea nō sunt idē int^r se.

In omni syllogismo sint tantū tres termini
Minq extremū: subjectū propositionis illatæ;
majq extremū: prædicatū ejqdē propositionis;
mediū: tertiq ille terminq.

majòr: propositio i quā majq extremū comparatr cū medio;
minor: propositio, i qua minq extremū comparat^r cū medio;
conclusio: propositio i qua minq extremū comparat^r cū majore extremo.

Dē divisione syllogismi in genere

In syllogismo distinguuntur materia ē forma.
Materia vel remota i.e. termini
vel proxima i.e. propositiones.
Forma: dispositio artificiosa terminoq ē propositionū, quibq cōstat.
Dispositio terminoq: cōbinatio extremoq cū medio = figura syllogismi
Dispositio propositionū: cōbinatio eaq inter se secundū universalitate ē particularitate, affirmationē aut negationē = modq syllogismi.

Ratione materiæ ē syllogismq

demonstrativq : cōstat propositionibq necessariō ueris ;

probabilis : cōstat propositionibq probabiliter ueris ; s. topicq (localis)

sophisticq : cōstat propositionibq apparenter ueris , sed re ipsa falsis .

Loci : quædā cōmunia prōptuaria

Ratione formæ ē syllogismq

informis : absq ulla certa dispositione terminoq ē propositionū ;

formatq : cujq termini ē propositiones suo quæq ordine distincte collocantr.

Formatq ē uel

cōpositq qui pluribq cōstat prop: ut Sorites , Dilemā , Epicherema - aut qui tribq tantū , sed quar major cōposita ē ē cōclusione tota cōtinet - cujq sunt tria genera : conditionalis , disjunctiuus , conjunctiuq .

uel simplex : cōstat tribq tantū ēaq simplicibq propositionibq

præterea directq : cōcludit seruato naturali ordine terminoq conclusionis

indirectq : cōcludit propositionē ueram sed inuersā , mutato prædicato in subj:

præterea in uarios modos ē figuras .

3. De uariis figuris ē modis syllogismoq :

Quatuor sunt possibles figuræ , at tres tantū utiles

Figura : cōbinatio extremoq cū medio , quod quatuor modis fieri pō :

1° mediū subjicitr in majori ē prædicatur in minori

2° mediū in utraq prædicatr

3° mediū in utraq subjicitr

4° mediū prædicatr in maj. ē subjic: in min.

Quæ quarta figura omnino ē violenta, ē ut verita fiat, debet reduci ad primā, unde ē inutilis, licet probet^r Galeno ideoq Galenica dicatur - Ex.

Omīs homo ē animal
omē animal ē substantia, ergo
aliqua substantia ē animal.

Tres figuræ continentur hoc vs:
Sub. præd. prima: sed altera bis præd. Tertia bis sub.

Modq syllogisticq ē dispositio præmissaꝝ inter se secundū universalitate ē particularitate, affirmatione ē negatione. Porro IV sunt genera propositionū: universalis affirmativa (A), universalis negativa (E), particularis affirmativa (I) particularis negativa (O). - unde sequit^r, sub qualibet figura XVI modos esse possibiles. At omes hi modi no concludunt, pluresq proinde sunt inutiles - statuendæ ergo sunt regulæ ut secernantur utiles ab inutilibq.

1° Mediū in aliqua præmissaꝝ debet supponere distributive i. e. pro omibq ē singulis suis significatis.

2° Nullq terminq in conclusione distribui pō, nisi distributq fuerit in præmissis

3° Ex puris particularibq nihil concludit^r

4° Ex puris negativis nihil sequit^r

5° Conclusio syllogismi semper sequit^r debiliorē parte i. e. negativa ē, si aliqua præmissaꝝ fuerit negativa; particularis, si aliqua fuerit particularis.

6° Termini syllogismi eodē sensu sumant^r in singulis propositionibq

4. De probatione et reductione syllogismorum.

Proprium est omnis syllogismi, ut probari possit ejus vis per principia, quibus nititur. Proprium vero est syllogismi imperfecti, ut ad perfectiorem reduci possit: ac vicissim perfectionis, ut alii ad ipsum reduci possint; ac praeterea, ut vocant, ad impossibile.

Syllogismus probatur, cum principia, quibus ejus bonitas nititur, proferuntur. Principium syllogismi affirmativi duplex est:

Quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se:

et quidquid dicitur universaliter de subjecto, dicitur de quolibet contento sub illo.

Principium syllogismi negativi itidem duplex est:

Quorum unum est idem alicui tertio, et aliud non est idem, ea non sunt una inter se;

et quod negatur universaliter de subjecto, negatur de quolibet sub eo contento.

Reductio est duplex:

ostensiva: revocatio syllogismi imperfecti ad perfectum

reprensiva s. ad impossibile, cum negatae conclusionis assumitur contradictoria, ut cum ea et una praemissarum concludat perfecte contradictoria alterius praemissae.

Syllog. imperf: qui aut indirecte concludit, ut V modi posteriores primae figurae – vel si directe concludat, minus clare concludit, ut syllogismi omnes aliarum figurarum.
Syllog. perf. qui directe et clare concludit, ita ut positis praemissis perspicue videatur illatio; tales sunt tantum IV primi modi primae figurae.

5. De inventione medii

6. De syllogismo sophistico

Sophisma est syllogismus captiosus. Omne sophisma decipit vel in forma vel in vocibus vel in rebus, unde triplex fallacia: formae, vocis, rerum

Fallacia vocum dum quis ut decipiat, abutitur vocibus easque usurpat in sensu fallaci. Quinque modi:

aequivocatio dum quis utitur in argumento voce aequivoca

amphibologia, dum quis utitur phrasi ancipitis sensu (ut antiqua oracula

Variatio sensus compositi aut divisi dum quis arguit a sensu composito ad divisum, vel contra

fallacia accentus dum quis utitur voce ex accentus diversitate sensum variante (occīdit – occĭdit)
~~fallacia~~ dictionis dum ab uno genere ad aliud fit transitus

Fallaciae rerum sunt hae:

accidentis s. praedicati, quando praedicatum variat suppositionem

a simpliciter ad secundum quid et contra, dum quis arguit ab eo, quod simpliciter verum est, ad secundum quid.

contradictionis quando infertur contradictio ubi nulla est – Ex. Aethiops est albus secundum dentes, non est albus secundum alia membra, ergo est albus et non albus.

petitionis principii, cum quis aut arguendo aut respondendo assumit conclusionem probandam pro medio vel solutione;

consequentis, quando quis arguit converse in his quae non convertuntur – Ex. si currit, movetur, ergo si non currit, non movetur

non causae ut causae quando quis tribuit effectum ei, a quo non causatur

interrogationis dum quis de oppositis simul interrogando, unam pro utroque responsionem elicit. Ex. virtus et iniquitas, estne bona vel mala?

De methodo

Methodus: modus ordinate procedendi in cognitione veritatis, est duplex:

analytica s. resolutiva (inventio): modus ordinate procedendi ad inveniendam veritatem dicitur analytica quia resolvit quaestiones ad sua principia, effectus ad suas causas, composita ad suas partes, particularia ad universalia ut quaestio per principia innotescit, effectus per causam, composita per partes, particulare per universale

synthetica (doctrina) s. compositiva quia procedit modo priori opposito: a principiis ad conclusiones, a causis ad effectus, a partibus ad totum, ab universalibus ad particularia

analytica a rebus ad rerum principia ascendit,
synthetica a principiis jam inventis ad res explicandas descendit

Duch i meto. filoz. Św. Tom.

1. Siła, Kompetencye, granice rozumu

od scine. przygot. filoz. scholast. stanowi. probl. żywo zajmuj. umys.

Berengar

Abelard

S. Tom. wytoż. zdan. swoj. ~~na postępie do~~ ~~Sumy~~ s. contra gentiles.

W Ks. I. rozd. 1 mówi. zadan. mędr: officiū sapientis a wytoczyw. swi. znacz. słowa tego w życi. praktyc. w kunszt. przemysł. i polity.

Nomē autē simpliciter sapientis illi soli reservatur, cujq consideratio circa finē universi versatur qui etiā ē universitatis principiū. Unde sec. Philosophū sapientis ē causas altissimas considerare.

Każda rzecz ma ten cel ostatni, który jej naznacz. stwór. i porusziciel. a pierw. stwór. i porusz. wszechśw. jest rozum.

Finis ultimq uniuscujqq rei ē qui intenditur a primo auctore v. motore ipsiq. Primq autē auctor ē motor universi ē intellectq

Wyni. stąd że cel ostat. wsze. jest zarz. dobr: rozumu a dobr. rozu. jest prawda. Należy więc, aby prawda była ostatn. cel wszechśw. a mędrc. zajmowa. się głów. poznaj. jego celu -

Oportet ergo ultimū finē universi esse bonū intellectꝰ; hoc aute ē veritas. Oportet igitur veritatē esse ultimū finē totiꝰ universi ē circa ejꝰ finē ē considerationē principaliter sapientiā insistere.

Dla tego już Aryst. pierw. filoz. określ. być wiedzą praw. nie jakiejkol. lecz tej praw. która jest począt. wszelk. praw. t. j. która należ. do pierw. zasad bytu wszelkie. przez co jej praw. jest wszelk. prawd. począt.

A że ta sama wyższ. musi i przedmiot swój wypraw. i przeciwień. jej zwalcz. jak działal. praktyk. szt. lekarsk. tedy i mędr. zadan. podwój: t. j. rozważ. prawd. wszech. zasad. najwyż. a zwalczać fałsz jej przeciw.

Ejꝰdē aute ē unū contrariorꝫ prosequi ē aliud refutare, sicut medicina sanitate operatur, ægritudinē vero excludit. Unde sicut sapientis ē veritate præcipue de primo principio meditari ē de aliis disserere, ita ejꝰ ē falsitatē contrariā impugnare

—

Zacno. mądro. wychw. ant. w 2. rozd. 1 Ks.

Inter om̃ia vero studia hom̃, sapientiæ studiũ ẽ pfectius, sublimius, ẽ utilius ẽ jucundius

Sublimius
Najzacnie. bo przez nię człow. docho. do podob. boż. (ad divin. similitudinẽ) (najbard.) który wszyst. rob. w mądro. A że podobień. jest przyczy. miło. study. mądro. głównie z Bog. Tacy przez przyjaźń – præcipue Deo pr. amicitiã cõjungit –

Utilius, najkorzystn. bo przez mądr. docho. się do król. nieśmiert.: ad imortalitatis regnũ –

Jucundius, najprzyjemn.
utilius
najkorzystn. – bez nię do wszy. wzle (stuna)

Ale mądro. jest dwoja: obacz. ant. w 3. rozd. 1. Ks.

Ẽ aute in his quæ de Deo confitemur duplex veritatis mo. Quædã nam̃q vera sunt de Deo, quæ om̃ facultatẽ humanæ rationis excedunt, ut Deũ esse trinũ ẽ unũ. Quædã vero sunt, ad quæ etiã ratio naturalis ptingere põ, sunt ẽ Deũ esse, Deũ esse unũ ẽ alia hujusm̃i quæ etiã philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis. –

a wkolw. dalej

Sunt igit. quædā intelligibiliū divinoz quæ hum. rationi sunt pvia, quædā vero quæ oīō vim hum. rationis excedant

Nareu. w 4 rozd. tejże ks.

Duplici igit veritate divinoz intelligibiliū existente, una ad quā rationis inquisitio ptingere pō, altera quæ oē ingeniū hum. rationis excedit etc.

Będr. więc rodzr. mądrcz podwoj. według porząd. podwójn. przed. - ale ta podwójn. nie istn. dla Bo. lecz tyl. dla umys. ludz.

Rozd. 9 ks. 1.

Sapientes intentionē circa duplicē veritatē divinoz debere versari ē circa errores contrarios destruendos. Ad quaz unā investigatio rationis ptingere pō, aliā vero oēm rationis excedit industriā. Dico autē duplicē veritatē divinoz, nō ex parte ipsiq Dei, qui ē una ē simplex veritas, sed ex parte cognitionis nostræ quæ ad divina cognoscenda diversimode se habet -

S. Thom. c. Gent. lib. I.

Pierwsze 9 rozdz. stanowi przedmowę do całego dzieła: pierwszy rozdz. poświęcony zadaniu mędrca, quod sit officium sapientis? Na to trudne pytanie odpowiada S. Thom. bardzo jasno, że mądrym, sapiens, zowie się nie jeden, ale względnie do sztuki jakiej lub wiedzy, w której się odznacza. Poprostu zaś mądrym cz. mędrcem zwykliśmy tego tylko nazywać, który bada koniec i przeznaczenie świata, a ponieważ koniec i cel świata są i początkiem jego, przyczyną, która go powołała do istnienia, trzeba z Arystot. uważać za zadanie mędrca, zastanawiać się nad najwyższemi przyczynami. Cel ostateczny każdej rzeczy jest w zamiarze tego, który ją sprawia, porusza. Ponieważ sprawcą i poruszycielem wszechświata rozum jest, ostatnim celem świata musi być dobro rozumowe, czyli prawda. Prawda więc jest ostatnim celem wszechświata, wzważać prawdę głównem jest mądrości zadaniem. Podobną daje definicyą Arystot. o metafizyce. Zadanie mędrca podwójne jest: bronić prawdy a walczyć przeciw fałszowi.–

Podwójne to zadanie wyrażone w prov. 8. Veritatem meditabitur guttur meum et labia mea detestabuntur impium.

Nomen autem simpliciter sapientis illi soli reservatur: cujus consideratio circa finem universi versatur: qui etiam est universitatis principium. Unde secundum philosophum (met. prooe. Eth. VI, 8) sapientis est causas altissimas considerare. Finis autem ultimus uniuscujusque rei est, qui intenditur a primo autore vel motore ipsius. Primus autem autor et motor universi est intellectus (ut infra ostendetur). Oportet ergo ultimum finem universi esse bonum intellectus. hic autem est veritas. Oportet igitur veritatem esse ultimum finem totius universi: et circa ejus considerationem principaliter sapientiam insistere. Et ideo ad veritatis manifestationem divina sapientia carne induta se venisse in mundum testatur dicens: (Jo. 18) Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Sed et primam philosophiam Philosophus determinat esse scientiam veritatis, non cujuslibet, sed ejus veritatis quae est origo omnis veritatis, sc. quae pertinet ad primum principium essendi omnibus: unde et sua veritas est omnis veritatis principium. Sic enim est dispositio rerum in veritate, sicut in esse.

c. 2. Zamiar autora: quae sit autoris intentio?

Najprzód pochwala studyum mądrości: Inter omnia vero studia hominum sapientiae studium est perfectius, sublimius et utilius et jucundius: Perfectius quidem quia in quantum homo sapientiae studio dat se, in tantum verae beatitudinis jam aliquam partem habet. Unde sapiens dicit: Beatus vir qui in sapientia morabitur (Eccles. XIV, 22). Sublimius autem est, quia per ipsum homo ad divinam similitudinem praecipue accedit, quae omnia in sapientia fecit; unde quia similitudo causa est dilectionis, sapientiae studium praecipue Deo per amicitiam conjungit; propter quod Sap. 7. dicitur, quod sapientia est infinitus

thesaurus hominibus, quo qui usi sunt, facti sunt participes amicitiae Dei. Utilius autem est, quia per ipsam sapientiam ad immortalitatis regnum pervenitur. Concupiscentia autem sapientiae deducet ad regnum perpetuum. Sap. 6. Jucundius autem est, quia non habet amaritudinem conversatio illius nec taedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium. Sap. 8.

Zamiar autora: nostrae intentionis est veritatem, quam fides catholica profitetur, pro nostro modulo manifestare, errores eliminando contrarios. Ponieważ jednak większości przeciwników, przeciw którym zabiera się do walki, nie uznaje powagi pisma ś. ani nieomylności Kościoła, jako mahometanie n.p. i poganie, przeto głównie do przyrodzonego światła w obronie tej uciekać się trzeba: unde necesse est ad naturalem rationem recurrere, cui omnes assentire coguntur, quae tamen in rebus divinis deficiens est.

Cap. 3. O podwójnym rodzaju prawd, wyznawanych o Bogu – quod in iis, quae de deo confitemur, duplex est veritatis modus

Rozróżnia autor dwie klassy prawd, tyczących się Boga samego: quaedam vera sunt de deo quae omnem facultatem humanae rationis excedunt ut deum esse trinum et unum. Takie tajemnice przechodzą nasze pojęcie; za to inne są przystępne rozumowi ludzkiemu. Quaedam vero sunt ad ea(?) quae etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est deum esse, deum esse unum, et alia hujusmodi: quae etiam philosophi demonstrative de deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis.

Ib. infra. Sunt igitur quaedam intelligibilium divinorum quae humanae rationi sunt pervia, quaedam vero quae omnino vim humanae rationis excedunt.

Dowodzi potem, skąd to pochodzi, że niektóre prawdy przechodzą nasze mizerne pojęcie – bo tylko wtedy rzecz dobrze pojmujemy, gdy całą jej substantyę (istność) rozumiemy. Boskiej substancyi jednak rozumem objąć nie możemy.

Cum enim principium totius scientiae quam de aliqua re ratio percipit, sit intellectus substantiae ipsius, eo quod secundum doctrinam philosophi demonstrationis principium est, quod quid est, oportet quod secundum modum quo substantia rei intelligitur, sit eorum modus, quae de re illa cognoscuntur: unde si intellectus humanus alicujus rei substantiam comprehendit, puta lapidis vel trianguli, nullum intelligibilium illius rei, facultatem humanae rationis excedet. Quod quidem nobis circa Deum non ~~potest~~ accidit, nam ad substantiam ipsius capiendam, intellectus humanus non potest naturali virtute pertingere, cum intellectus noster secundum modum

praesentis vitae cognitio a sensu incipiat. Et ideo ea quae in sensu non cadunt, non potest humano intellectu capi, nisi quatenus ex sensibus earum cognitio colligitur.

Od zmysłowych rzeczy nie ma przejścia do istności bożej, można co najwięcej z nich się dowiedzieć, że Bóg jest.

Sensibilia autem ad hoc ducere intellectum non possunt ut in eis divina substantia videatur quid sit, cum sint effectus causae virtutem non aequantes; ducitur tamen ex sensibilibus intellectus noster in divinam cognitionem, ut cognoscat de deo quia est et alia hujusmodi, quae oportet attribui primo principio.

Tem mniej możemy tworzyć sobie dokładnego pojęcia Bóstwa, że i w rzeczach zmysłowych, doczesnych, wiedza nasza bardzo jest ułomna. Rerum sensibilium plurimas proprietates ignoramus earumque proprietatum, quas sensu apprehendimus, rationem perfecte in pluribus invenire non possumus etc.

A filozof zaręcza, że tak samo rzecz się ma z rozumem naszym wobec zasad wszech rzeczy (ii met) intellectus noster sic se habet ad prima entium, quae sunt manifestissima in natura, sicut oculus vespertilionis ad solem —

Cap. 4. O tem, że prawdy o Bogu, przystępne rozumowi, słusznie są także przedmiotem wiary: quia divina naturaliter cognita convenienter hominibus credenda proponuntur

Wylicza najprzód złe następstwa, gdyby prawdy o których mowa, pozostawiono wyłącznie, by je wyszukiwać, tłumaczyć, rozstrzygać. Bo trzy są rodzaje ludzi, którzy by nie zdołali radzić sobie temu zadaniu: jedni dla niedostatecznych zdolności umysłowych i fizycznych, inni, dla zajęć życia codziennego, inni wreszcie dla lenistwa. Quidam autem impediuntur pigritia. Bo do poznania Boga potrzeba pracy olbrzymiej: Ad cognitionem enim eorum quae de deo ratio investigare potest, multa praecognoscere oportet: cum fere totius philosophiae consideratio ad dei cognitionem ordinetur —

Mało więc ludzi zgodziłoby się na podjęcie tak wielkich trudów, a jednak każdy z nich ma wrodzony pociąg do wiedzy o Bogu. Inne następstwo: od idei Boga odchodzi umysł po długim czasie i długich pracach, w starości: Większość rodzaju ludzkiego nie by nie wiedziała o Bogu, a ci którzy by to dane było, dochodziliby

do tego przy schyłku życia swego.

Po trzecie: rozum ludzki jest słaby a sądy jego mylne: prawdy które odkrywa, mają zawsze fałsz jakiś domieszany. Stąd wielka niepewność i różnica zdań, nawet w rzeczach łatwych, dostępnych. Wielu więc w nie nie wierzyłoby, nie widząc nic pewnego i nie przypisując dowodom rozumu dostatecznej powagi.

Dobrze więc zrobiła Opatrzność, że nawet te rzeczy, które prostym rozumem wynaleźć można, kazała wiarą objąć. Takie stały się one łatwemi i przystępnemi dla wszystkich.

Quia ea quae ratione investigari possunt, convenienter fide tenenda proponuntur.

Cap. 5. Iż prawdy, nieprzystępne rozumowi, musiały być objawione, inaczej nie byliby ludzie nigdy do nich zmierzali.

Nullus enim desiderio et studio in aliquid tendit, nisi sit ei praecognitum. Quia ergo ad altius bonum quam experiri in praesenti vita possit humana fragilitas, homines per divinam providentiam ordinantur... oportuit mentem evocari in aliquid altius, quam ratio nostra in praesenti possit pertingere, ut sic disceret aliquid desiderare et studio tendere in aliquid, quod totum statum praesentis vitae excedit.

Cap. 6. Quod assentire his quae sunt fidei, non est levitatis, quamvis supra rationem sint.

Obok wzrostu Kościoła stawia przykład Mahometa.

Cap. 7. Quod veritati fidei christianae non contrariatur veritas rationis. Prawdy objęte wiarą przechodzą rozum, ale nie sprzeciwiają się jemu; to też nie może być między niemi a prawdami przyrodzonemi żadna sprzeczność, bo jednych i drugich źródłem Bóg jest.
Quae naturaliter rationi sunt insita, verissima esse constat, in tantum ut nec ea esse falsa sit possibile cogitare: nec id quod fide tenetur, cum tam evidenter divinitus confirmatum sit, fas est credere esse falsum. Quia igitur solum falsum vero contrarium est, ut eorum definitionibus inspectis manifeste apparet, impossibile est illis principiis quae ratio naturaliter cognoscit, praedictam veritatem fidei contrariam esse.

Na końcu wszędzie dochodzi autor do takiego wniosku: quaecumque argumenta contra fidei documenta ponantur, haec ex principiis primis naturae inditis per se notis non recte procedere, unde nec demonstrationis vim habeant, sed vel sunt rationes probabiles vel sophisticae.

S. Thom. c. Gent. lib. I

Cap. 8. Qualiter se habeat humana ratio ad veritatem fidei primam.

Ponieważ w rzeczach stworzonych znachodzą się niektóre ślady Bóstwa i podobieństwa bożego, można z nich powziąć pewne wyobrażenie o Bogu, choć pozostanie zawsze niedostatecznem.

Considerandum etiam videtur quod res quidem sensibiles, ex quibus humana ratio cognitionis principium sumit, aliquale vestigium in se divinae imitationis retinent: videlicet quod sunt et bonae sunt; ita tamen imperfectum, quod ad declarandam ipsius Dei substantiam omnino insufficiens invenitur.

I podaje powód, dla czego:

Habent enim effectus suarum causarum suo modo similitudinem: cum agens agat sibi simile: non tamen effectus ad perfectam agentis similitudinem semper pertingit.

Stosunek zatem rozumu ludzkiego do prawdy bożej taki:

Humana igitur ratio ad cognoscendum fidei veritatem, quae solum videntibus divinam substantiam, potest esse notissima, ita se habet quod ad eam potest aliquis veras similitudines colligere: quae tamen non sufficiunt ad hoc quod praedicta veritas quasi demonstrative vel per se intellecta comprehendatur.

Korzyść zaś niemała:

Utile tamen est, ut in hujusmodi rationibus quantumcunque debilibus se mens humana exerceat, dummodo desit comprehendendi vel demonstrandi praesumptio, quia de rebus altissimis etiam parva et debili consideratione aliquid posse inspicere jucundissimum est.

Cap. 9. Ordo et modus procedendi in hoc opere. Ponieważ prawdy Boże podwójnego są rodzaju, gdyż jedne rozumem wynalezione być mogą, drugie dla niego są nieprzystępne, przeto praca mędrca w poznawaniu tychże prawd i obronie ich naprzeciw błędom niewiernych, także będzie podwójna. Ponieważ jednak prawdy pierwszego rodzaju dają się dowodzić, drugie takiego dowodzenia nie dopuszczają, przeto trzeba się o to starać, aby raczej zarzuty przeciwników przeciw jednym i drugim zbić, aniżeli przekonać ich rozumowaniem dowodami, bo rozum przyrodzony nie może się sprzeciwiać prawdom wiary (rozd. 7). Na utwierdzenie prawd drugiego rodzaju dane są cuda, ale te dla niewiernych pozostają bez skutku. A uważa się za wystarczające wykazanie, jako zarzuty przeciwników przeciw prawdom Bożym bezzasadne są, ani te nie sprzeciwiają się rozumowi. W pierwszych trzech Księgach dowodzi on prawdy przystępne rozumowi, w 4tej wykłada prawdy objawione a rozumem nie wynalezione.

Intendentibus igitur nobis per viam rationis prosequi ea, quae de Deo ratio humana investigare potest; primo occurrit

consideratio de his, quae Deo, secundum seipsum, conveniunt (lib. 1); secundo vero, de processu creaturarum ab ipso (lib. 2); tertio autem de ordine creaturarum in ipsum sicut in finem (lib. 3).

Inter ea vero, quae de Deo secundum seipsum consideranda sunt, praemittenda est, quasi totius operis necessarium fundamentum, consideratio qua demonstratur Deum esse. Quo non habito supposito omnis consideratio de rebus divinis necessario tollitur.

Po tej bardzo ważnej uwadze przystępuje St. do dowodzenia, że Bóg jest, czem wypełnia 5 nasto rozd. (10–14)

Cap. X. De opinione dicentium quod Deum esse demonstrari non potest, quum sit per se notum

Są co utrzymują, że istnienie Boże sam przez się znane jest i żadnych nie potrzebuje dowodów, tak iż negacyi jego nawet pomyśleć nie można. Dowodzą rzecz zdania swego w ten sposób:

Illa (enim) per se esse nota dicuntur, quae statim, notis terminis cognoscuntur; sicut cognito quid est totum et quid est pars, statim cognoscitur, quod omne totum est majus sua parte. Hujusmodi autem est hoc quod dicimus Deum esse, nam nomine Dei intelligimus aliquid, quo majus cogitari non potest. Hoc autem in intellectu formatur ab eo qui audit et intelligit nomen Dei, ut sic, saltem in intellectu jam Deum esse oporteat. Nec potest in intellectu solum esse, nam quod in intellectu et in re est, majus est eo, quod in solo intellectu est. Deo autem nihil est majus, ut ipsa nominis ratio x) demonstrat. Unde restat quod Deum esse per se notum est, quasi ex ipsa significatione nominis manifestum sit

Inny dowód tychże zwolenników:

Cogitari quidem potest, quod aliquid sit quod non potest cogitari non esse, quod majus est evidenter eo quod potest cogitari non esse. Sic ergo Deo aliquid majus cogitari posset, si Ipse posset cogitari non esse, quod est contra rationem nominis. Ergo.

Inny dowód taki:

W Bogu byt i istota jedno są, suum esse est sua essentia; mówiąc więc: Bóg jest, wypowiadamy o subjekcie to, co w nim jest zawarte lub co koniecznie należy do jego definicyi. Deus est jest tautologią, jak homo est homo.

Inny:

Quae naturaliter sunt nota, per se cognoscuntur (~~[illegible]~~ nie potrzeba dowodzenia, żeby ich dojść) Deum autem esse naturaliter notum, constat, quum in Deum

x) ratio = definitio per quam significatur essentia s. realis s. possibilis, prout datur vel non datur in natura rerum.

Essentia, quidditas, forma, natura (ratio) idem diversimode significant.

Essentia ab ente. Ens dicitur dupliciter: 1° quod dividitur per X genera (categorias); 2° quod significat propositionum veritatem. 2° modo dici potest ens omne illud, de quo affirmativa propositio formari potest, etiamsi illud in re nihil ponat; per quem modum privationes et negationes entia dicuntur. Nomen essentiae non sumitur ab ente 2° modo dicto, quum multa ejusmodi entia essentiam non habeant (ex. privationes). Sumitur ab ente 1° modo dicto, quod quum dividatur per X genera, oportet ut essentia significet aliquod commune omnibus naturis, per quas diversa entia in diversis generibus et speciebus collocantur; sicut humanitas est essentia hominis etc. Illud autem per quod res constituitur in proprio genere vel specie, significamus per diffinitionem, indicantem quid est res. (XX)

(XX) Quum diffinitio indicet quid sit res, nomen essentiae mutatur in nomen quidditatis = τὸ τί ἦν εἶναι quod quid erat esse; hoc per quod aliquid habet esse quid.

Forma dicitur ea pars nobilior essentiae, quae perficit alteram i. e. materiam. Quandoque forma est tota essentia, sicut in substantiis separatis (angeli)

Essentia alio modo natura dicitur, voce natura designante illud, quod quocumque modo intellectu capi potest. Non enim res intelligibilis est, nisi per suam diffinitionem et essentiam, et sic Aristot. omnem substantiam dicit esse naturam. —

naturaliter desiderium hominis tendat, sicut ad ultimum finem. Ergo.

Inny argument:

Illud per se notum oportet esse, quo omnia alia cognoscuntur. Deus autem hujusmodi est. Ergo.

Rozd. XI. Reprobatio praemissae opinionis et solutio rationum praemissarum. Powód owego twierdzenia upatruje A. najprzód w tem, że od dzieciństwa wszy nasze przywykły do nazwy Bóg — stała się ona nasza drugą naturą, i stąd zdaje się, że sama przez się rozumie. Pochodzi to dalej stąd, że nie odróżniają zwolennicy owego twierdzenia: między notum per se simpliciter i notum quoad nos. Simpliciter per se wiadomo, że Bóg jest, bo w tem samem, że jest Bogiem, leży konieczność jego istnienia. Ale my tego pojąć nie umiemy, zatem quoad nos Bóg nie jest znany.

Odpowiada potem na argumenta przeciwników i najprzód na taki znany aprioristyczny argument (Deus est id quo majus cogitari non potest), wywołany z upodobaniem przez S. Anzelma (proslogium, lib. apolog. contra Gaunilonem), potem wznowiony przez Kartezjusza.

Dato, quod ab omnibus (o czem zresztą powątpiewa S. Tom.) per hoc nomen Deus intelligatur aliquid, quo majus cogitari non possit, non necesse erit aliquid esse, quo majus cogitari non potest, in rerum natura. Eodem enim modo necesse est poni rem et nominis rationem.x) Ex hoc autem quod mente concipitur quod profertur hoc nomine Deus, non sequitur Deum esse, nisi in intellectu. Unde nec oportebit id quo majus cogitari non potest, esse nisi in intellectu; et ex hoc non sequitur quod sit aliquid in rerum natura quo majus cogitari non possit. Et sic nullum inconveniens accidit ponentibus Deum non esse.

Rozd. XII. De opinione dicentium quod Deum esse sola fide tenetur et demonstrari non potest.

Rozd. XIII. Rationes ad probandum Deum esse

Najprzód przechodzi dowody Aristot.

a) Omne quod movetur ab alio movetur. Patet autem sensu aliquid moveri, ut puta solem; ergo alio movente, movetur. Aut ergo illud movens movetur, aut non. Si non movetur, ergo habemus propositum, quod necesse est ponere aliquod movens immobile, et hoc dicimus Deum. Si autem movetur, ergo ab alio movente movetur. Aut ergo est procedere in infinitum, aut est devenire ad aliquod movens immobile; sed non est

Existentia Dei est ejus essentia.
In creatis esse (existentia) differt ab essentia:
1° data essentia non sequitur existentia
2° praeter essentiam, quae semper est universale, existentia habet quaedam particularia, quibus individuatur (haec anima, hoc corpus)

Aristot. anal. post. I, 2: priora autem et notiora dupliciter dicuntur. Non enim idem est natura prius et respectu ad nos prius; neque notius simpliciter (absolute in se) et nobis (relative) notius. Dico autem, respectu ad nos quidem priora et notiora, quae (a sensu absunt) longius. Sunt autem (a sensu) remotissima, universalia maxime; proxima autem (sensui), singularia.

x) Według Koment. Franciszka de Silvestris: quia enim deffinitio et deffinitum materialiter ex parte rei sunt idem, si res significata per nomen ponitur in re, necesse est et rationem nominis poni in re, i. e. rationi nominis aliquid existens in re correspondere .... eodem modo necesse est poni hominem et animal rationale. Nam si homo sit in rerum natura, animal rationale in rerum natura erit; si autem in intellectu fuerit homo, et animal rationale in intellectu erit. Ex hoc autem quod mente concipitur quod hoc nomine Deus profertur, non sequitur Deum esse nisi in intellectu; sicut ex hoc quod concipitur quod profertur hoc nomine vacuum, non sequitur vacuum esse, nisi in intellectu.

procedere in infinitum; ergo necesse est ponere aliquod primum movens immobile.

Dowód ten opiera się na dwóch twierdzeniach, z których każde wymaga się dowodu osobnego.

1. Omne motum movetur ab alio. Philosophus tribus modis popiera to twierdzenie

a) Pierwszy dowód, że samo pojęcie rzeczy, która się sama z siebie porusza, jest pełna sprzeczności. Bo 1° powinna rzecz taka mieć w sobie pierwiastek ruchu 2° powinna być tak zwane primomotum t. j. poruszać się pod względem całości a nie pod względem części, na kształt zwierzęcia n. p. W drugim bowiem razie poruszałaby się całość za pomocą części, a jedna część za pomocą drugiej – czyli całość nie miała by w sobie racyi ruchu, boż w części swojej – 3° powinna być podzielna i składać się z części, bo wszystko co się porusza, daje się dzielić (dowód phys. VI. n. 32 i 88) Po takich przygotowaniach argumentuje w ten sposób

Jeżeli rzecz jaka ma w sobie racyą ruchu, czyli jest primo motum, musi cała przejść w stan spoczynku, gdy część jej spocznie. Ale żadna rzecz, która przechodzi w stan spoczynku, ile razy spocznie druga, nie ma w sobie racyi ruchu. Bo ta sama zależność, zachodząca tutaj między stanem spoczynku, powinna także zachodzić między ich ruchem – ale rzecz która w swoim ruchu zależna jest od drugiej, nie rusza się sama z siebie.

Zatem to, cośmy przyjęli jako poruszające się same, nie porusza się same, musi więc ruch swój mieć z kąd inąd.

Dowód ten wydaje się sofistyczny, bo

1° w rzeczy, która się sama porusza, nie może część żadna spoczywać.

2° Avicenna zarzuca, że część tylko per accidens spoczywa i porusza się.

Siła dowodu w tem jest, odpowiada S. Tomasz, że ruch rzeczy, poruszającej się z samej siebie, a nie za pomocą części, powinien być zupełnie niezależny, a to jest niemożebnem, bo każda rzecz poruszająca się ma części, zależy przeto od części.

Phys. 8 n. 27 seq. b) Drugi dowód polega na odróżnieniu ruchu istotnego (movetur per se) i ruchu przypadkowego (per accidens). Co do drugiego, widoczna, że nie porusza się same z siebie (movetur a se ipso), to samo powiemy o ruchu wywołanym przez gwałt (per violentiam), to samo o ruchu przyrodzonym (quae moventur per naturam) który może być podwójny: albo ruchy same działały (zwierzęta quae constat ab anima moveri) albo fizyczny (ut gravia et levia). Arystot: wykazuje, że w żadnym z tych rodzajów nie mieści się ruch samorodny, a ponieważ innych rodzajów ruchu być nie może, przeto ruch samorodny niemożebny jest. Dowód to indukcyjny (per inductionem)

Intellectus ē habitus principior. 1. 2. q. 57. a. 2.

Q. eni per se nota ē, se habet ut principiū ē percipitur stati ab intellectu.

Sapientia considerat causas altissimas s. ē circa i. q. ē ultimū respectu cognitionis humanæ, primū vero ē maxime cognoscibile sec. naturā.

Scientia ē circa i. q. ē ultimū in h. v. illo genere cognoscibiliū

Sapientia pō etiā dici quædā scientia, in quantū habet comune cū ceteris scientiis q. ex principiis conclusiones demonstrat.

S. vero propriū habet præ aliis scientiis q. de ceteris judicat, nō solū quantū ad conclusiones, verū etiā quantū ad prima principia.

Sacra quoq Script: tria hæc distinguit:

Eccl. IX. Nec sapientia nec scientia erunt apud inferos.

Deut. IV. Hæc ē vestra sapientia ē intellectus corā populis.

Eccl. I. in thesauris sapientiæ, intellectus ē scientiæ

Ars ē ratio recta aliquor operū faciendor — ib. a. 4.

ars ē recta ratio factibiliū

prudentia recta ratio agibiliū

ib. a. 4

Factio ē actus transiens in exteriorē materiā — ex gr. ædificare

agere ē actus permanens in ipso agente — ex gr. videre, velle

K. 24.
9. IX. 1953 - Jak

I. O celu człowieka

Gardetti	Gondin.
	Conclus:
1) Wola człow. zawsze chce jakieś dobro	
2) Wola zawsze dąży do celu jakieś ostatn.	$\frac{A}{1}$ §1 (1) Datur aliquis vitae hum. fin. ulti. §1 (2) Defin. fin. ult.
3)	
4) Szczęś: doskon. jest celem ostatn. woli	
5)	
6) nie może wola dążyć naraz do kilku cel. ostatn.	$\frac{A}{1}$ §2 (1) non pot homo hab. plurim. fin. ulti.
7) Dobra doczes: nie mogą być cel. ostatn. woli ludzk.	$\frac{A}{2}$ §1 (1–5) excludun. bona tempor.
8) ani dobra doczes. po śmierci.	
9) Bóg jest cel. ostat.	$\frac{A}{2}$ §2. Felic. in visio Dei
10) Cel ten osiąga. w życiu przy:	$\frac{A}{3}$ §1 (1) perfec. beatit. in vita altera.
11) Szczęśliw. dosta. się w niebie. drogą wład:	
12) W tem życiu nie: jest najwię: dobr. choć niedoskon.	